

СТУДЕНТТЕРДИН ЧЫГАРМАЧЫЛЫК ИШМЕРДҮҮЛҮКТӨРҮН АКТИВДЕШТИРҮҮ ҮКМАЛАРЫ

Инсандын активдүүлүгү тигил же бул ишмердүүлүктөрүндө адамдын маанилүү өзгөчөлүгү же белгиси катары каралат, алар айлана-чөйрөдөгү чындыкты өзгөртүү жөндөмдүүлүгүнө, акыл жөндөмдүүлүгүнүн курчтугу менен жана активдүү ишмердүүлүккө умтулуусу менен айырмаланышат. Окутуу мугалим менен студенттин ортосундагы тыгыз бирдиктүү иш аракет процесси болуп саналат. Бул процесс мугалим тарабынан да, студент тарабынан да жогорку денгээлде активдүүлүк болгондо гана эффективдүү болот. Ошондой болсо да студенттин активдүүлүгү чечкиндүү роль ойнойт.

Мугалим сабакты кызыктуу өтсө да, эгер студенттин өтүлүп жаткан билимге карата активдүүлүгү байкалбаса, эч бир билимге ээ болбойт. Студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүгүн активдештирүү үчүн мугалим атайын материалдардын мазмунун, формасын, ыкмасын жана окутуунун каражаттарын ар бир сабак үчүн эмес, ар бир тема үчүн тандап алышы керек.

Окутуу процессинде студенттин активдүүлүгү - таанып-билүү чыгармачылык ишмердүүлүгүн мүнөздөгөн белгилүү эрктик иш-аракет. Бул тышкы (мотордук) жана ички (ой-жүгүртүүчү) болуп бөлүнөт.

Тышкы активдүүлүк мугалим тарабынан тез аныкталат, анткени ал белгилер байкалып турат: студенттин сабак учурунда иш-аракети (жазат, тапшырманы аткарат, кыймыл-аракет кылат ж.б.), бул иш-аракети мугалимге, доскага же болбосо көрсөтүлүп жаткан предметке багытталат.

Ички (ой-жүгүртүүчү) активдүүлүк тышкы активдүүлүктө болгон белгилерди божомолдойт. Андан тышкары, ага акыл жөндөмдүүлүгүнүн курчтугу, ой-жүгүртүүчү ишмердүүлүк жана операциялар - анализ, салыштыруу, жалпылоо жана өтүлүп жаткан сабакка, берилген тапшырмага карата ички кызыгуусу байкалган спецификалык белгилери мүнөздүү.

Сабак жана мугалимдин сөзү студентке түшүнүктүү болуш үчүн студенттин сабакка болгон көңүлү жана анын түшүнүүгө максат коюусун, жаңы материалдарды кабыл алууга, б.а., тышкы жана ички активдүүлүгүн мобилизациялоо керек. Берилген билимдин жеткиликтүү денгээлде кабыл алуусу сабак учурунда студенттин активдүү ой-жүгүртүүсүнөн көз каранды.

Эгер студент активдүү иштесе, ал эми мугалим анын чыгармачылык ишмердүүлүгүн жакшы уюштурса гана сабак баалуу болуп саналат. Студенттин чыгармачылык ишмердүүлүгүн активдештирүү мугалимден таанып-билүү процессиндеги билгичтигин, кесиптик деңгээлин, педагогикалык метод, форма, ыкмаларды жана окутуу каражаттарын туура тандап терең түшүнүүсүн талап кылат. Студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүгүнүн өнүгүшүн жана билимдин мыкты кабыл алынышын камсыздоо үчүн белгиленген педагогикалык шарттарды түзүү керек:

- сабак учурунда окутуунун эмоционалдуулугун жана ылайыктуу, жагымдуу атмосфераны түзүү жана камсыздоо;

- форма, метод, ыкма жана окутуу каражаттарынын ар түрдүүлүгү жана динамикалуулугу студенттердин таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн активдүү өнүгүүсүнө багытталган;

Студенттердин окутуу ишмердүүлүгүн уюштурууда төмөнкүлөрдү эске алуу

эң маанилүү:

- предметтин спецификасынан сырткары ар бир теманын материалын изилдөө, берилген материалдын өзгөчөлүгүн ачып көрсөтүү керектелет;

- тигил же бул окутуунун формасы же методдун универсалдоо мүмкүн эмес, анткени өзүнчө алынган метод билим-билгичтиктердин толук түрдө кабыл алынышына жана түзүлүшүнө алып келбейт;

- студенттердин кызыгуусуна жана жөндөмүнө карата окутуу дифференциясы эң маанилүү.

Окутуунун каражаты, формасы жана методу өтүлүп жаткан материалга карата чыгармачыл мамилени камсыздоосу, жаңы билимди изилдөө аракетин камсыздоо, көрүнүш процесстерди изилдөө жана студенттерди окутуунун билгичтик методдору менен камсыздалышы керек.

К.Д.Ушинский мугалимдерден балдардын сабак учурунда билгичтик жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүнү талап кылган. «Мугалим окуучуга тигил же бул билим-билгичтерди үйрөтүү гана эмес, мугалимсиз жаңы билимди кабыл алуусун, өз алдынча иштөөгө каалоосун өнүктүрүү жана ушундай акыл-эстик күчкө ээ болгон адам жашоосунун аягына чейин билим алат» - деген.

Окутуу процессинде чыгармачылык активдүүлүк үчүн Л.Н.Толстой да күрөшкөн: «Эгер мектепте окуучу өзү бир нерсе иштеп чыкканды үйрөнбөсө, анда ал жашоодо дайыма башка бирөөнү окшоштуруп туурайт», - деген.

Студенттердин окуп таанып-билүү ишмердүүлүктөрүн активдештирүүчү ыкмалар: студенттер менен бирге проблемалык жагдайды коюу; актив-дештирүүчү суроолор менен диалог же дискуссияга алып келүү; таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн ыкмаларын баса көрсөтүү; конкреттүү жагдайларды, оюндун, жарышуу жагдайларды анализдөө; өз алдынча иштерди уюштуруу; угуза ой жүгүртүү; студенттердин активдүүлүгү педагогдордун активдүүлүгүнөн жогору болушу; ишмердүүлүктү активдештирүүнүн ар түрдүүлүгү; аудиториялык, аудиториядан сырткары «мугалим-окуучу» биримдигинин биргелишкен аракеттерин активдештирүү; өз алдынча иштөөгө болгон кызыкчылыгын жогорулатуу.

Активдештирүү ыкмаларынын бири проблемалык окутуу деп аталат. Проблемалык окутуунун методу эң эле ар түрдүү формаларды кездешүүчү эвристикалык метод болуп саналат. Проблемалык маанидеги негизги өзгөчүлүктөрдү: проблемалык жагдайларды толук түшүнүү; проблеманы анализдөө; формулировкалоо; проблеманы чечүү; окуу проблеманы чечүү үчүн табылган ыкмалардын окутуунун жаңы жагдайларында колдонуу. Бул жерде проблемалык жагдайдын кемчилиги катары окуучулардын көпчүлүгү бардык эле жагдайларды терең түшүнө беришпейт.

Педагогика жана психология дисциплиналарында студенттердин чыгармачыл активдүүлүгүн активдештирүүнүн бир жолу болуп ар түрдүү ыкма жана окутуунун методдорун камтыган методикалык система эсептелинет. Проблемалдуу окутууда окутуу процесси спецификалык структураны кабыл алат жана ал берилген проблеманы тартиби менен чечүүнү камтыйт. Проблеманы чечүү процесси илимий таанып-билүүчүлүк методдорду көрсөткөн, логикалык, тартиптүү иш-аракеттердин жыйындысы болуп эсептелет (проблеманы формулировкалоо, гипотезаны алып чыгуу, чечүүнүн методу, керектелүүчү фактылардын жыйындысы, алардын анализи жана жалпыланышы, чечимди текшерүү, жыйынтык чыгаруу). Ар бир проблемалуу тапшырма жасалма педагогикалык конструкция болуп саналат жана ал окутуу максаты үчүн атайын конструкцияланат. Проблемалуу окутууда төмөнкү таанып-билүү иш-аракеттери өзүнө камтыйт:

- проблемалуу ситуацияны баамдоо (түшүнүү);
- проблемалуу ситуацияны анализдөө;
- ситуациядан чыгуу үчүн идея, ой-болжоолорду иштеп чыгуу;
- көрсөтүлгөн идеяны, ой-болжоолорду негиздөө.;
- натыйжаны аныктоо;
- проблеманы формулировкалоо;
- ээ болгон билим-билгичтиктер менен проблеманы салыштыруу;
- проблеманы чечүү үчүн план пландоо;
- проблеманы чечүү;
- жыйынтыкты баштапкы идея менен салыштыруу.

Натыйжанын формулировкасы. Таанып-билүү теориясы боюнча проблемалуулукту караганда, адамдын таанып-билүү ишмердүүлүгү - эң биринчиден, анын ой-жүгүртүүсүн мазмундуу аныктоочу принцип.

Окуу процессинде проблемалуу таанып-билүүчүлүк ишмердүүлүк анын аракетин менен көрсөтүлөт:

а) негизги идеялар жана абал жана алардын айланасындагы фактылык материалды, далилдөөнүн системасын жана изилдөөнү группалоо (проблемалуулуктун мазмундуу жагы каралат);

б) билим берүүчүлүк кыйынчылыктардан өтүү, белгилүү менен жаңынын, жекече менен жалпынын, турмуштук менен илимий карама-каршылык (проблемалуулуктун оперативдүү жагы);

в) проблемалуулук таанып-билүүдөгү талап кылынуучу сезимди ойготуу менен көрсөтүлөт (мотивациялык жагы).

Окутуунун негизги маселеси студенттин активдүүлүгүн, өз алдынчалуулугун, чыгармачыл ой-жүгүртүүсүн формулировкалоо менен жыйынтыктайт.

Студенттердин чыгармачыл ишмердүүлүктөрүн активдештирүүнүн дагы бир ыкмасына өз сөз менен айтуу, баяндоо проблемасы кирет. Бул мугалимдин проблеманы өзү коюп, аны өзү чечип жана ага жыйынтык чыгаруусун айтабыз. Материалды проблемалуу баяндоо бул бере турган маалыматтын өзөгүн мүмкүн болушунча өзгөртпөстөн, анын структурасын эмоционалдык жакта күчөтүп, кубултуп (проблемалуу жагдайды түзүү жолу менен) болуп саналат. Проблемалык баяндоо бир канча шарттардын негизинде ийгиликтүү ишке ашат: 1) ар бир конкреттүү жагдайда анын максатка ылайыктуулугу так аныкталышы керек (бул жерде окутуунун жана өнүгүүнүн деңгээли, убакыт өлчөмү жана материалдын мазмуну эске алынышы керек); 2) мугалим психологиялык-педагогикалык аспектилерди толук өздөштүрүшү керек; 3) мугалимдин диалектик болушу бул жерде окуучунун алдына суроону туура коюлушу технологиясын билиши керек.

Проблемалык баяндоонун ийгиликтүү болушунун жалпы структурасы 4 этаптан турат:

1. Проблемалык жагдайды уюштуруу.
2. Божомолдоону алып чыгуу.
3. Анын аргументациясы.
4. Алынган жыйынтыгы.

Бул жерде окуу материалын ар түрдүү баяндоодогу талаптарын эске алышыбыз зарыл. Сабактын темасы менен ага коюлган негизги суроолор дал келиши керек. Проблеманы чечүү үчүн студент изденет, аракеттенет жана сабакта студенттин чыгармачылык ишмердүүлүгү активдешет. Студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүктөрүн активдештирүү максатында төмөнкү сунуштарды беребиз: предметтик окуу программалык материалдардын

структурасын түзүү; предметтердин мазмунун проблемалык мүнөзүн көрсөтүү; сабактардын мотивациялык, ориентациялык ролун жогорулатуу максатында лекциянын курстагы орду жана анын мазмунунун мүмкүнчүлүгүнө жараша дифференциялоо; предметтер арасындагы байланыш проблемасын чечүүнүн негизинде семинарларды, ар кандай иш-чараларды жүргүзүү; студенттердин билим деңгээлин, теманын мазмунун, окутуунун максаттарын эске алып, сабакты туура рационалдуу метод менен уюштуруу; жаңы материалды теориялык деңгээлде, учурдагы илимдин жана техниканын жетишкен-диктеринен пайдаланып түшүндүрүү; студенттерге аң-сезимдүү, терең жана бекем билим берүү, өтүлүүчү материалдын мазмунуна кызыктыруучу проблемалык жагдайларды түзүп активдештирип, алардын кызматташтык маселелерин уюштуруп өтүү; көрсөтмө куралдарды туура рационалдуу пайдалануу; конкреттүү окуу жана тарбиялык максаттарды коюу; берилген окуу материалдардын негиздүүсүн бөлүп алуу билгичтигине көмөктөшкөн окуу ишмердүүлүктүн ыкмаларын тактоо; өз алдынча текшерүүсүн калыптандырууга колдонулган ыкмаларды аныктоо; студенттердин чыгармачыл адатын, өз алдынчалуулугун иштеп чыгуу.

Студенттердин окуудагы жетишпестиктеринин бир себеби – алардын өз алдынчалуулугунун, чыгармачылыгынын, ойлоп тапкычытыгынын жана активдештирүүлүгүнүн жокко эселиги. Бул багытта педагогдордун ишинин ийгилиги анын өзүндө, себеби анда таанып-билүү чыгармачылык ишмердүүлүгү жөнүндө, активдүүлүк жөнүндө терең билими болушу зарыл.

Башкаларды тарбиялоодо жана окутууда педагог аларга үлгү болуш үчүн такай өзүнүн билимдерин өркүндөтүү үстүндө иштеп жана өзүн-өзү тарбиялап туруусу зарыл.

Адабияттар:

1. Бабанский Ю.К. Проблемное обучение как средство повышения эффективности учения школьников. - Ростов-на-Дону, 1970.
2. Жуганов А.В. Творческая активность личности: содержание пути формирования и реализация. – СПб.: Наука, 1991.
3. Низамов Р.А. Активизация учебной деятельности учащихся. - Казань: 1989.
4. Шубинский В.С. Педагогика творчества учащихся. – М.: Знание, 1988.